

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานคร 255 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 21,234.99 ตารางกิโลเมตร หรือเท่ากับ 12,808.728 ไร่ เท่ากับร้อยละ 12.2 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทย สภาพภูมิประเทศมีทั้งที่เป็นภูเขาสูง ที่ราบลุ่ม พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นและพื้นที่ลูกคลื่นลอนลึก มีประชากร 2,540,662 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2542) อัตราเพิ่มของประชากรเท่ากับร้อยละ 0.65 นับเป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร

แบ่งการปกครองออกเป็น 26 อำเภอ 6 กิ่งอำเภอ 287 ตำบล 3,423 หมู่บ้าน 46 เทศบาล เป็นจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางภูมิภาคที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนภาคอุตสาหกรรมนั้นส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมอาหารและแปรรูปสินค้าการเกษตร ซึ่งปัจจุบันมีโรงงานที่ตั้งอยู่ในจังหวัดทั้งสิ้น 7,038 โรง มีทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ ทรัพยากรน้ำ ประกอบด้วยพื้นที่ลุ่มน้ำ 9 ลุ่มน้ำ ได้แก่ ลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำลำปลายมาศตอนปลาย ลุ่มน้ำจักราช ลุ่มน้ำลำมูลบน ลุ่มน้ำลำพระเพลิง ลุ่มน้ำลำตะคอง ลุ่มน้ำลำเชียงไกร ลุ่มน้ำลำตะแคง และลุ่มน้ำชี ส่วนทรัพยากรป่าไม้มีพื้นที่ป่าทั้งสิ้น 1,433,591 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.9 ของพื้นที่จังหวัด

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดยุทธศาสตร์ทางทหารมาแต่โบราณตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยเหตุผลเพื่อเป็นเมืองหน้าด่านกันชนระหว่างราชอาณาจักรไทยกับประเทศลาว, เขมรและเวียดนามในสมัยนั้น (เนตรนิมิต, 2536)

แม้ในสมัยปัจจุบัน เมื่อคราวเกิดสงครามเวียดนาม สหรัฐอเมริกาได้ขอใช้พื้นที่หลายแห่งในประเทศไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพอเมริกันเพื่อเป็นที่ตั้งกองบัญชาการ และฐานส่งกำลังรบ จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดหนึ่งที่ถูกเลือกใช้พื้นที่เพื่อการดังกล่าว ทหารอเมริกันจำนวนนับหมื่นคนได้ถูกส่งมาประจำการที่นี่ เป็นเหตุจูงใจให้ผู้คนจากท้องถิ่นอื่นอพยพโยกย้ายเข้ามา

ทำงานบริการในกิจการต่าง ๆ เพื่อรองรับความต้องการของทหารเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกันธุรกิจบริการและสถานบันเทิงต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นมากมาย

และเพื่อเสริมสร้างความพร้อมสรรพในสงคราม สาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ จึงได้รับการจัดสร้างขึ้นอย่างรวดเร็วโดยความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น ถนนมิตรภาพถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางขนส่งลำเลียงยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ การสู้รบในเวียดนามดำเนินต่อเนื่องยาวนานนับ 10 ปี และจนกระทั่งสงครามสิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ.2518 ต่อมาประชาชนชาวจังหวัดนครราชสีมาได้เดินขบวนขับไล่ฐานทัพอเมริกัน และเรียกร้องให้รัฐบาลยุบฐานทัพดังกล่าว จนสำเร็จในปี พ.ศ.2519 จึงจัดว่าในช่วงระยะเวลาที่ฐานทัพอเมริกันมาตั้งอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา เป็นช่วงที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนักหน่วงรุนแรงที่สุด

จังหวัดนครราชสีมายังเป็นที่ตั้งของหน่วยงานที่สำคัญ ๆ ของรัฐอีกหลายหน่วยงานซึ่งมีขนาดใหญ่ มีบุคลากรจำนวนมากและมีพื้นที่ก่อสร้างกว้างใหญ่ เช่น กองทัพอากาศที่ 2 กองบังคับการตำรวจภูธร กองบิน 1 กองพลบินที่ 2 ของกองทัพอากาศ

ด้านสถาบันการศึกษา ซึ่งสอนในระดับอุดมศึกษา มีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์วิทยาเขตนครราชสีมา สถาบันราชภัฏนครราชสีมา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาได้ชื่อว่าเป็นประตูอีสาน ซึ่งหมายถึงเป็นจังหวัดแรกที่จะผ่านไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ตอบสนองความต้องการของนโยบายทำสนามรบให้เป็นสนามการค้า ในสมัยรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ในขณะที่เดียวกันระยะทางจากจังหวัดนครราชสีมาไปยังท่าเรือที่สำคัญ ซึ่งสินค้า จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะส่งไปยังต่างประเทศ ก็ใกล้กว่าจังหวัดอื่น จึงเป็นศูนย์กลางที่สำคัญทั้งเป็นทางผ่านและเป็นศูนย์รวมสินค้าต่าง ๆ มากมาย

นอกจากการเจริญเติบโตของเมืองอันเป็นไปตามธรรมชาติแล้ว จังหวัดนครราชสีมาได้รับแรงกระตุ้นทางการเมืองเพื่อพัฒนาจังหวัดอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ซึ่งเคยเป็นแม่ทัพภาคที่ 2 มาจนถึงรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมาด้วย การพัฒนาความเจริญของจังหวัดจึงเน้นหนักไปในสาขาอุตสาหกรรมตามนโยบายมุ่งสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ หรือ NICS การขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการลงทุนทั้งจากนักลงทุนภายในประเทศและนักลงทุนข้ามชาติ เช่น ใต้หวัน ญี่ปุ่น ฯลฯ นิคมอุตสาหกรรมจึงเกิดขึ้น

ในการรองรับความเจริญเติบโตรัฐบาลได้เร่งรัดให้มีการสร้างระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ ขึ้นอย่างรวดเร็วอีกครั้ง เช่น ระบบไฟฟ้า น้ำ และระบบการคมนาคมขนส่ง มีการปรับปรุงถนนให้ทันสมัย เพิ่มช่องทางเดินรถเป็น 4 ช่องทาง มีการบินพาณิชย์เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักลงทุน และในที่สุดก็มีการสร้างสนามบินพาณิชย์ขึ้น จึงจัดได้ว่าช่วงสมัยนี้เป็นยุคที่ 2 ของการระดมทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนักหน่วงรุนแรงยิ่ง ต่อเนื่องมาจากยุคของการมาตั้งฐานทัพอเมริกัน

การขยายตัวของเมืองดังกล่าว ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ อย่างมากมาย ดังกล่าว น้ำซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งประเภทหนึ่งที่มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ก็ถูกนำขึ้นมาใช้อย่างมากมายเช่นกัน ไม่เพียงเท่านั้นทรัพยากรน้ำยังมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ โดยผ่านทางกระบวนการผลิตทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

ในขณะที่เดียวกับความต้องการปริมาณน้ำที่เพิ่มขึ้น การขยายตัวของเมืองไปในทุกทิศทาง พื้นที่เกษตรกรรมรอบ ๆ ชานเมืองลดลง ในขณะที่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นมาแทนที่พื้นที่เกษตรกรรมดังกล่าว จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น พฤติกรรมการบริโภคน้ำที่เปลี่ยนไป แต่ปริมาณน้ำในแต่ละปียังมีเท่าเดิม และมีแนวโน้มที่จะลดลงอันเนื่องมาจากสภาพสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาเปลี่ยนแปลงไป (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2539) ป่าไม้ที่เป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่สำคัญถูกทำลายลงอย่างมาก คักยภาพของเขื่อนขนาดใหญ่เช่นเขื่อนลำตะคองซึ่งมีอายุเกือบ 30 ปี แล้วมีความสามารถในการกักเก็บน้ำได้น้อยลง เนื่องจากการตกตะกอนของดินที่ไหลมากับน้ำจากพื้นที่ต้นน้ำ และตะกอนของเสียที่ไหลมาจากน้ำทิ้งของชุมชนพื้นที่เหนือลำเขื่อน

แหล่งน้ำที่สำคัญในจังหวัดมีหลายแห่งที่สำคัญ คือ แม่น้ำมูล ลำตะคอง ลำพระเพลิง ลำมูลบน ลำแชะ ลำเชียงไกร ส่วนแหล่งน้ำใต้ดินพบว่ามีหลายแห่งและมีปริมาณมาก บางแห่งจืด บางแห่งกร่อย บางแห่งเค็ม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับชั้นหินใต้ดิน แม้กระนั้นชาวบ้านจำนวนมากก็ยังต้องอาศัยบ่อน้ำบาดาล ซึ่งมีมากในเขตอำเภอเมือง (เอ็นไวรอนเมนทอลแคร์เซ็นเตอร์, 2538)

ลำตะคองเป็นแม่น้ำสายหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นลำน้ำที่มีประชากรกว่าหนึ่งล้านคนที่ต้องอาศัยสำหรับอุปโภคและบริโภค ลำตะคองมีพื้นที่ต้นน้ำอยู่ที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เส้นทางของลำน้ำไหลผ่านพื้นที่การปกครอง 6 อำเภอ คือ อำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน อำเภอขามทะเลสอ อำเภอเมือง และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ลุ่มน้ำลำตะคองครอบคลุมพื้นที่ 3,874 ตารางกิโลเมตร ผู้ที่ใช้ทรัพยากรน้ำมีทั้งชุมชน

เมืองและชุมชนชนบท มีหน่วยการผลิตภาคเกษตรกรรม ธุรกิจบริการ และภาคอุตสาหกรรมทั้ง 2 ฝ่ายตลอดลำน้ำ

จากการตรวจสอบข้อมูลเมื่อ ปี พ.ศ.2536 พบว่าพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำลำตะคองนั้นมีประชากรทั้งหมด 877,926 คน เขตที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมือง 406,828 คน รองลงมา ได้แก่ อำเภอปากช่อง 163,890 คน และจากการคาดประมาณจำนวนประชากรใน ปี พ.ศ.2542 จำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำจะเพิ่มเป็น 1,083,361 คน ในจำนวนนี้จะมีประชากรแฝง 117,799 คน (ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร) (เอ็นไวรอนเมนทอลแคร์เซ็นเตอร์, 2538)

เมื่อความเจริญเติบโตทางภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการเป็นนโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญและส่งเสริมอย่างเต็มที่ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงของการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอาเซียนเพื่อสร้างความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จะทำให้รายได้ประชาชาติสูงขึ้นซึ่งเชื่อกันว่าจะเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ ภาคอุตสาหกรรม เช่น โรงงานฟอกย้อม โรงทอ โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร และธุรกิจบริการ เช่น สนามกอล์ฟหลายแห่ง รีสอร์ท โรงแรม กิจการเหล่านี้ล้วนแต่มีความจำเป็นต้องใช้น้ำจำนวนมาก เป็นเหตุให้ภาคการเกษตรต้องได้รับผลกระทบเนื่องจากปริมาณน้ำต้องถูกแบ่งปันไป หากช่วงใดหรือปีใดที่ปริมาณน้ำน้อยรัฐบาลจะมีนโยบายให้เกษตรกรลดพื้นที่เพาะปลูกหรือยกเลิกการปลูกข้าวนาปลัง ขณะเดียวกันมาตรการของกรมชลประทานก็จะลดปริมาณการปล่อยน้ำให้ภาคการเกษตร จนเกิดความเดือดร้อนและเป็นปัญหาความขัดแย้งกันอยู่เนื่อง ๆ ระหว่างเกษตรกรกับกรมชลประทาน หรือระหว่างเกษตรกรกับนักธุรกิจอุตสาหกรรม หรือระหว่างเมืองกับชนบทเริ่มเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ (ยศ สันตสมบัติ, 2541) หรือระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง ด้านหนึ่งนั้นเกษตรกรเองพยายามเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากรัฐ ให้รัฐจัดการปัญหาการส่งจ่ายน้ำอย่างเป็นธรรม และในอีกด้านหนึ่ง ชุมชนในหลายพื้นที่แก้ปัญหาโดยการจัดการเก็บหรือปล่อยน้ำจากฝายด้วยตนเอง การจัดการดังกล่าวก็อาจจะก่อให้เกิดความไม่พอใจของอีกชุมชนหนึ่งซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรง จนเกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทกันขึ้นบ่อยครั้ง ส่วนบางชุมชนที่มีศักยภาพ ได้ใช้วิธีการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำด้วยการสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็กกักเก็บน้ำไว้ใช้เอง ซึ่งการแก้ปัญหาด้วยวิธีนี้ได้รับความนิยมอย่างมากเนื่องจากการจัดการน้ำเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน และชาวบ้านก็จะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของแหล่งน้ำนั้นสูงขึ้น

นอกจากปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำแล้ว ปัญหาน้ำเสียยังเป็นปัญหาใหญ่ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะมีกฎหมายที่ห้ามการทิ้งของเสีย ขยะ หรือสิ่ง

ปฏิภูมิลงลำน้ำ แต่ทุกภาคส่วนก็ยังละเลยฝ่าฝืนกฎหมาย ฟาร์มปศุสัตว์ โรงงานอุตสาหกรรม สารเคมีจากการทำการเกษตรไหลลงลำน้ำ · คริวเรือน ชุมชนใหญ่น้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเทศบาลซึ่งมีความรุนแรงของน้ำเสียสูงมาก (สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม, 2535) ผู้ที่มีกิจกรรมซึ่งอยู่เหนือลำน้ำจะได้บริโภคน้ำที่สะอาดกว่าชุมชนที่อยู่ใต้ลำน้ำลงมา คุณภาพของน้ำจะเริ่มจากต้นน้ำที่สะอาดและจะเพิ่มความสกปรกปนเปื้อนรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนรุนแรงที่สุดเมื่อออกจากเขตเทศบาลนครนครราชสีมา (เอ็นไวรอนเมนทอลแคร์เซ็นเตอร์, 2538)

แม้ว่าปัจจุบันจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำมากถึง 31 หน่วยงาน (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539) แต่สถานการณ์ปัญหาของทรัพยากรน้ำในทุกด้านยังอยู่ในภาวะวิกฤต ลำพังแต่หน่วยงานของรัฐเพียงลำพัง อาจจะสามารถจัดการได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นโดยพิจารณาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยเห็นว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน เกิดความสมดุลทั้งในด้านระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม ต้องใช้ความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการ

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง
2. เพื่อศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง

1.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

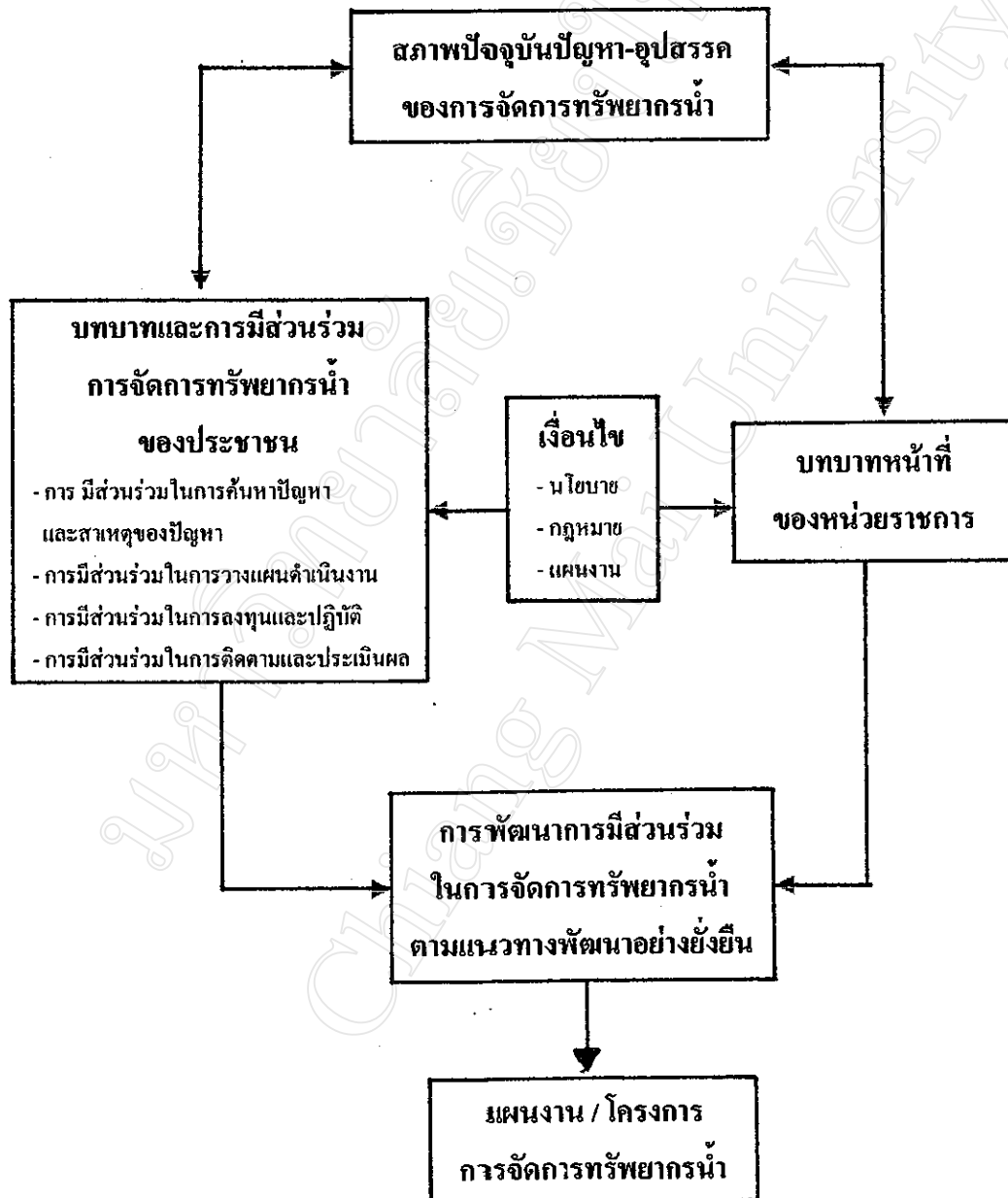
การจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคองโดยบริบทใหม่ทางการบริหารจัดการที่อาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนั้น จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรน้ำนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกระบวนการที่เหมาะสมและ

สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยได้ยึดหลักกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน 4
ขั้นตอน คือ

- การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน
- การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ
- การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

การวิจัยนี้มีฐานความคิดตามบริบททางสังคมสมัยใหม่ที่มีพลวัต ภายใต้กรอบของ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2539 - 2544) และรัฐธรรมนูญ
แห่งพระราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ.2540

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1. พื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่เหมาะสม คือ ชุมชนมหาชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งน่าจะเป็นตัวชี้วัดถึงสภาพปัญหา เงื่อนไข การเปลี่ยนแปลง บริบทต่าง ๆ ศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วม และการปรับตัวของชุมชน ที่ควรแก่การนำมาวิเคราะห์ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอยู่บริเวณท้ายของลำน้ำลำตะคอง ในช่วงที่ผ่านเขตเทศบาลนครราชสีมา และพื้นที่ศึกษาจะมีรัศมีไม่ไกลจากสายน้ำลำตะคองเกินกว่า 2 กิโลเมตร

2. ขอบเขตของเนื้อหา ผู้วิจัยจะศึกษาสภาพอดีตที่จะโยงใยมาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อุปสรรคหรือข้อขัดข้องต่าง ๆ ของการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง รวมถึงบทบาทและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดบทบาททั้งภาคราชการและภาคประชาชน การศึกษานี้ กำหนดประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็นระดับหรือขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ ขั้นการมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ และขั้นการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ จะค้นหาเหตุแห่งการมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วม เพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริงที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนสำเร็จหรือล้มเหลว เมื่อได้ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัยจะประมวลเป็นข้อเสนอในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปของแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ศึกษาได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคองเขตชุมชนมหาชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ชุมชนที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลำตะคองชุมชนมหาชัย เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการต่าง ๆ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคอง

4. ขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยจะศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 - 2543

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมในกิจการใด ๆ ในระดับ ระยะเวลา

และความถี่โดยเหตุหรือแรงจูงใจใด ๆ ก็ตาม

2. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา หมายถึง การเข้าร่วมพิจารณาและหาสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกับหน่วยงานราชการหรือการมีส่วนร่วมกันเองระหว่างประชาชนก็ได้

3. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน หมายถึง การเข้าร่วมกันวางแผนงานเพื่อจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกับหน่วยงานราชการหรือการมีส่วนร่วมกันเองระหว่างประชาชนก็ได้

4. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ หมายถึง การเข้าร่วมกันบริจาคเงินหรือทรัพย์สินของอื่นใดและอาจร่วมลงแรงปฏิบัติการจัดการแก้ไขปัญหาตามแผนการหรือโครงการที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้น ทั้งนี้ไม่จำเป็นที่จะเป็นการเข้าร่วมกับหน่วยงานราชการหรือการมีส่วนร่วมกันเองระหว่างประชาชนก็ได้

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล หมายถึง การเข้าร่วมติดตามการดำเนินแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ตามที่กำหนดว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่เพียงไร ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกับหน่วยงานราชการหรือการมีส่วนร่วมกันเองระหว่างประชาชนก็ได้

6. ทรัพยากรน้ำ หมายถึง น้ำธรรมชาติที่อยู่ตามห้วย หนอง คลอง บึง และน้ำที่เกิดจากการชลประทานที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต และมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ

7. การจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง การกระทำหรือการดำเนินงานใด ๆ ให้ทรัพยากรน้ำมีเพียงพอแก่การบริโภคและอุปโภค โดยการตกลง จัดสรร หรือแบ่งปัน รวมถึงการทำให้ทรัพยากรน้ำมีคุณภาพดีเหมาะแก่การใช้ในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ด้วย

8. ลุ่มน้ำ หมายถึง บริเวณหรือขนาดของพื้นที่ขนาดใดขนาดหนึ่ง โดยมีลำน้ำหรือแหล่งน้ำที่สำคัญเป็นตัวกำหนด ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันในระบบนิเวศ การประกาศขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำของทางการเป็นไปเพื่อผลในการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ดังกล่าว

9. ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกันซึ่งกันและกันในด้านสถานที่หรือมีความคล้ายคลึงกันในลักษณะต่าง ๆ เช่น ชุมชนบ้านสูงเนิน หรือชุมชนเมือง เป็นต้น ชุมชนอาจมีทั้งชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

10. บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือความรับผิดชอบ ตามสถานภาพที่แต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่ม หรือแต่ละองค์กรที่มีต่อภารกิจหรือหน้าที่ที่องค์กรหรือสถาบันนั้น ๆ กำหนด